

SÜLEYMAN FÂİK EFENDİ MECMUASI'NA DAİR BİR İNCELEME

Geliş Tarihi (Received Date) 30.12.2018

Zeynep MERİNOS¹

Kabul Tarihi (Accepted Date) 08.04.2019

Özet

Bu çalışmada 19. asrın ediplerinden Süleyman Fâik Efendi'nin "*Mecmua*" eseri edebî açıdan incelenmiştir. Araştırmamız, ilgili mecmuanın 57b-115b varakları ile sınırlandırılmıştır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde TY, 9577 numarada kayıtlı olan eser; içeriği açısından çeşitliliği ile göze çarpmaktadır. Süleyman Fâik Efendi Mecmuası; şiir, hikâye, fıkra, biyografi ve otobiyografi türlerinin yanı sıra dinî ve tasavvufî bilgilerle de dikkat çekmektedir. İçeriğindeki çeşitlilik sebebiyle "*karışık mecmua*" niteliğinde olan eser, edebiyat tarihimiz açısından önem taşımaktadır. Süleyman Fâik Efendi Mecmuası'nın tanıtılması kültürümüzün zenginliğine ayna tutacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, Süleyman Fâik, şiir, hikaye

A STUDY ON SULEYMAN FAİK EFENDİ'S MECMUA

Abstract

In this study, the literary work named as "*Mecmua*" of Sir Süleyman Fâik nineteenth-century author, examined literally. Our research, has been limited with page's 57b-115b of the related "*Mecmua*". Work, which is registered in the number TY, 9577 of İstanbul Üniversitesi library; stands out with its variety in terms of content. Mecmua of Sir Süleyman Fâik; besides poetry, story, joke, biography and autobiography, it attracts attention with religious and mystical knowledge. The work, which is a mixed mecmua is due to the diversity in its content, is important for our history of literature. The introduction of Sir Süleyman Fâik's Mecmua is a reflection of the richness of our culture.

Key Words: Mecmua, Süleyman Fâik, poetry, story

GİRİŞ

Mecmua; Arapça "*cem*" kökünden türetilen ve sözlük anlamı "*toplanan şeyler*" olan "*mecmu*" kelimesinin müennesidir (Şemseddin Sami, 2015: 767; Kut, 1986: 170). Edebî alanda kullanılan terim anlamıyla ise "*farklı kişilere ait metinlerin/metin parçalarının bir araya getirildiği eserler bütünü*" olarak vasıflandırılan mecmua, derleme eserler bütünüdür (Köksal, 2012: 83). Bu eserler, Osmanlı Türkçesiyle yazılan el yazması eserler olup şekil açısından bir defter görünümündedir (Pala, 2017: 300). Bu meyanda sözlük anlamına da uygun olarak şiir ve çeşitli edebî metinlerin derlenip toparlandığı ve halkın faydalanmasına sunulduğu eserler asırlardan beri "*Mecmua*" ismiyle anılmıştır.

Günümüzün "*Dergi*" kavramının genişletilmiş yelpazesıyla karşılanabilen mecmualar, tarihimiz boyunca içeriğinin çeşitliliği ve zenginliği açısından okur tarafından kabul görmüştür. Devrin yazar ve şairlerinin eserlerinde bulunmayan edebî metinlerin ve tezkirelerde adı geçmeyen şairlerin mecmualarda yer alması, mecmuaların belge saklayıcı niteliğini ön plana çıkarmaktadır. Edebî eserleri birer belge gibi koruyup saklayan ve günümüze ulaştıran mecmualar, tarihî arşiv görevi yüklenmişler ve bu görevi başarıyla yerine getirmişlerdir (Aydemir: 2007).

Yalnızca şiirden oluşan mecmuaların yanı sıra bu çalışmamızda da görüldüğü üzere "*karışık*" içerikli mecmualar da kaleme alınmıştır. Titizlikle derlenen mecmualar bir şahsın zâtında bütün bir devrin panoraması niteliğindedir. Bu sebeple karışık mecmualar, zengin kültürümüzün rengârenk yansımasını gösteren pürüzsüz aynalardır (Tarlan: 2012).

İçeriğindeki çeşitliliğin sonucu olarak karışık mecmualar, edebiyatın yanı sıra pek çok alana da aksetmektedir. Bu alanların başlıcaları ise; ilahiyat, biyografi, antropoloji, etnografya, tarih ve sosyolojidir (Kurnaz, Aydemir: 2013). Ulaştığı bu geniş kapsamla kitlelere hitap edebilen mecmualar, asırlar boyu milletimizin severek okuduğu eserler arasında yerini almıştır.

Agâh Sırrı Levend'in mecmua tasnifine göre "*Tanınmış Kişilerin Hazırladıkları Mecmualar*" başlığı altında değerlendirilebilecek olan Süleyman Fâik Efendi Mecmuası'nda şiir, kıssa, fıkra,

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bölümü, zeynepdilyare@gmail.com.

hikâye, anı, nazîre, dînî ve tasavvufî bilgiler gibi edebî çeşitlilik görülmektedir (Levend, 1988: 174). Muhtevasının zenginliğiyle okuru şaşırtmakta ve edebiyat tarihimizde nesilden nesile aktarılacak bir hazineyi meraklılarına sunmakta olan eser; fıkradan şiire, hikâyeden otobiyografiye geçerek okurun okuma hazzını sürekli diri tutmakta ve sunduğu sürprizlerle kendi zenginliğini kanıtlamaktadır.

Süleyman Fâik Efendi Mecmuası'nda görülen bu çeşitlilikte dil ve üslup yerine göre kullanılmıştır. Tasavvufî içeriklerde tasavvufa dair terimler tercih edilmiş ve bu kısım mecmuanın diğer bölümlerine göre daha ağır bir dille yazılmıştır. Fıkralarda ise günlük konuşma dilinin rahatlığı göze çarpmaktadır. Konuşur gibi tasnif edilen bu bölümdeki açıklık, üslubun içerikle uyumunu göstermektedir. Beyit Hikâyeleri bölümünde ise kimi zaman beyitlerin yazılış sebebi anlatılmış kimi zaman da Süleyman Fâik Efendi'nin "*beyit hırsızlığı*" olarak nitelendirdiği intihallere dikkat çekilmiş olup bu süreçte de kullanılan dil ve üslup, içeriği tamamlayıcı nitelik taşımaktadır.

Her sayfada okuru yeni bir bilgiye kavuşturan bu eserde türler ve konular arasında hızlı fakat uyumlu geçişler görülmektedir. Tasavvufî bilgilerden beyit hikâyelerine, oradan anılara geçişte Süleyman Fâik Efendi okuru şaşırtmakta ancak dimağı yormadan bilgiler aktarmaktadır. Okuyucuyu yer yer gülümseten, kimi zaman da derin derin düşündüreren mecmua; Süleyman Fâik Efendi'nin şahsında 19. asrın genel görünümünü de ortaya çıkarmaktadır.

Çalışmamız Süleyman Fâik Efendi Mecmuası'nın 57b-115b varaklarıyla sınırlandırılmıştır. Bu sınırlılık ilgili mecmuanın içeriğinin kapsamlı olması sebebiyle tercih edilmiştir. Mecmuanın tamamı bir makale çerçevesini aşacak özellikler taşıdığından dolayı bu çalışmada belirli varaklarda yapılan incelemeler aktarılmıştır. Çalışmamıza öncülük eden kısım mecmuanın son yarısını oluşturmaktadır. İnceleme alanının daraltılması, içeriğin daha ayrıntılı gözlemlenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda makalemiz mecmua ile ilgili başka çalışmalara rehber olmak amacındadır.

SÜLEYMAN FÂİK EFENDİ MECMUASI'NA DAİR BİR İNCELEME

Süleyman Fâik Efendi 'nin Hayatı

Süleyman Fâik Efendi 1784 yılında Sakız adasında doğmuştur. Annesinin rüyası üzerine kendisine Süleyman adı verilmiştir. Çok küçük yaşta Kur'an tahsiline başlamış, çeşitli hocalardan sülüs, nesih ve rik'a yazılarını içeren hat dersleri almıştır. Farsça ve Arapça eğitimi de alan Süleyman Fâik Efendi, hayatını çeşitli şehirlerde memuriyet yaparak geçirmiştir.

Maliye tezkireciliği, esham mukâtaacılığı, sadâret mektupçuluğu, Haremeyn muhasebeciliği ve rûznâmecilik gibi çeşitli vazifelerde bulunan Fâik Efendi; cerîde nâzırı ve cizye muhasebecisi görevlerindeyken 1838 yılında vefat etmiştir.

İncelenen mecmuada görüldüğü üzere hem nesir hem de nazım ile uğraşan Fâik Efendi, yazdığı şiirlerde mahlas olarak "*Fâik*" adını kullanmıştır. Şiirlerinden ziyade nesir çalışmalarıyla bilinen Süleyman Fâik Efendi'nin en önemli eseri "*Mecmua*"dır. Araştırmamıza kaynak teşkil eden bu eser, onun hayatı hakkında en geniş ve ayrıntılı bilgi sunması açısından da dikkate şayandır. Otobiyografik özellikler taşıyan bu bilgiler, Mecmua'nın "*Rûznâmçe-i Hâl u Tarikimiz*" başlığı altında okura sunulmuş olup Süleyman Fâik Efendi'nin hayatını anlatan eserlere kaynak teşkil etmiştir. Yazarın "*Mecmua*" dışındaki iki eseri ise, "*Zeylû'z-Zeyl Alâ Devhati'l-Meşâyih*" ve "*Zeyl Alâ Sefîneti'r-rüesâ*"dır (Şimşek: 2010).

Dînî ve Tasavvufî Bilgiler

Mecmuanın son yarısı Hallâc-ı Mansûr'un "*Ene'l-Hakk*" deyişini anlatarak başlar. Tasavvufî bilgilerle devam eden eserde Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın "*Mârifetnâme*" eserinde bulunan tasavvuf ehlinin gruplandırması yer alır. Bu gruplandırmada kurtuluş yolunda olanlar ile dalâlete sapmış bulunanlar tespit edilmiştir.

"*Kâide-i Tarikat-i İsnâ Aşera*" başlığı altında ise on iki tarikatın kurallarından bahsedilir. Bu kuralların başında ehl-i sünnet ve cemaatten olma, imânın şartlarını yerine getirme ve evliyânın kerâmetlerini tasdik etme yer alır. Bahsi geçen on iki tarikat ve pirleri şunlardır:

1. Nakşibendiyye: Hâce Muhammed Bahâeddîn
2. Kâdiriyye : Abdülkâdir Geylânî
3. Sa'diyye: Sa'deddin el-Cebâvî

4. Rufâiyye: Seyyid Şeyh Ahmed
5. Bedeviyye: Şeyh Ahmed
6. Bektâşiyye: Hacı Bektaş
7. Mevleviyye: Molla Celâleddin
8. Halvetiyye: Seyyid Yahyâ
9. Bayrâmiyye: el-Hâcî Bayram-ı Ankaravî
10. Gülşeniyye: İbrahim Mısrî
11. Celvetiyye: Şeyh Mahmud Hüdâyi
12. Şâzeliyye: Ali Hüseyinî

Şeyh-i Ekber'in "*Humk (ahmaklık) bir marazdır ki ölmekten gayri ona ilaç olmaz*" sözünün açıklaması verilmiş ve şeyhe göre ahmaklık delilleri sıralanmıştır. Buna göre ahmaklığa delâlet eden başlıca belirtiler şunlardır:

- Avâkıb-ı umûra nazar etmez.
- Kendi bildiğinden dönmez.
- Bildiğinde ısrar ederek söyler.
- Bir mecliste hitap başkasına iken kendisi cevaplar.

Fakih-i Semerkandî'nin "*Eğer mühimmât u mahzar olur ise kendini levm etmesin*" dediği kişiler gruplandırılarak verilmiştir. Buna göre şu sekiz kişi şöyle sıralanmıştır:

1. Davet edilmediği halde bir yerde bulunan
2. Sanık iken ev sahibine hâkimlik eden
3. Düşmanından hayır ümid eden
4. Leîmden kerm-i ümid ederek hâlini arz eden
5. İki kişi konuşurken aralarına girerek sözlerini bölen
6. Hak ettiği yerde oturan
7. Kendisini dinlemeyene hitap ederek konuşan.

Çeşitli Bilgiler

"*Takrîr-i Mevâlid-i Selâse*" başlığında tabiat ve fen ile alakalı bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilerde Kur'ân-ı Kerîm âyetleri kaynak olarak verilmiştir.

Felsefe alanında ise Eflâtun, Aristo, Fârâbî ve Şeyh Ebû Ali'nin isimleri ve felsefedeki çalışmalarına yer verilmiş olup; Fârâbî bahsinde Mevlâna Lütfi'nin eseri kaynak olarak gösterilmiştir.

Astroloji alanında da gezegenlerden, onların yerlerinden ve vazifelerinden söz edilir. Kâinâta dair bilgiler aktarılırken dînî ve tasavvufî kaynaklardan yararlanıldığı belirtilir. Bu bölümde "*nefs-i nâtika*" gibi tasavvufî terimler de yer almaktadır.

Yine bu bölümde bilginlerin âlemi üçe ayırdıkları ifade edilir. Bunlar: Akıl âlemi, cisim âlemi ve nefis âlemidir.

Çeşitli bilgiler arasında insan ruhundan da bahsedilir. Âlimlerin ruhun insanın vücûdundaki tüm mükemmelliği barındırdığına ait görüşleri aktarılır. Kimilerinin ruhun yerleşim yerinin dimağ olduğunu savunmalarına karşılık Muhyiddîn b. Arabî'nin eserinde ruhun yerinin kalp olarak belirtildiği ifade edilir.

İnsan ruhuna ait olan bölümde Abdullah b. Habîb ve İmâm Gazâlî'nin görüşlerine de yer verilmiştir.

Mecmuada yer alan başka bir bilgi ise hikmet sahibi zatlardan birinin halkı beş tabakaya ayırmasıdır. Bu beş tabaka sırasıyla şöyledir:

1. Kendine karşı iyi, halka karşı da iyi olan
2. Sadece kendi nefsinde iyi olan
3. Orta halli olup kimseye iyiliği de kötülüğü de bulunmayan
4. Kendi nefsinde yaramaz olanlar
5. Hem kendine hem de başkalarına zararı dokunanlar

Eflâton'a göre ise halkın üç kısma ayrıldığı belirtilmiştir:

1. Tabaka-i aliyye (yüce tabaka)
2. Evâsıt-ı nâs (orta kısımdaki insanlar)
3. Süfle (aşağı tabaka)

Tevâfuklar

a) İsim Benzerlikleri Yönünde Tevâfuklar

Bunlardan bazıları şöyledir:

- ❖ Piripaşazâdeye Pîri Paşazâde'nin damat olması.
- ❖ İshak Efendi ile İshakzâde'nin Anadolu saderâtında arka arkaya vazife almaları.
- ❖ Feyzullahzâde ile Feyzullah Nâfiz Efendi'nin İstanbul kadılığında art arda vazife almaları.
- ❖ Üsküdarlı İsmail Efendi, Osman Kethüdâzâde İsmail Efendi ve Çelebizâde İsmail Efendilerin art arda İstanbul kadılığı yapmaları.
- ❖ İsmi Ahmed olan altı kişinin Yenikapı Mevlevihânesine art arda şeyh olmaları.

b) Tarih ve Rakamlardaki Tevâfuklar

Bunlardan bazıları şu şekildedir:

- ❖ Sultan Ahmed Hân'ın 14. Padişah olması, 14 yaşında tahta çıkması ve 14 sene padişahlık yapması.
- ❖ Koca Süleyman Paşa'nın isminin ebced hesâbına uygun olarak 191 gün sadrazamlık yapması.
- ❖ Sultân III. Selim'in 203 tarihinde tahta çıkıp 3. Kaptanpaşa olan Hüseyin Paşa zamanında 3 aylardan Receb-i Şerif'in 3. Günü saat 3'te denize inmesi.
- ❖ Abbâsi halifelerinde her altıncı sıradaki halifenin ya tahttan indirilmesi ya da katledilmesi.

c) İlginç Tevâfuklar

Bunlardan bazıları şöyledir:

- ❖ Ekmekçizâde Ahmed Paşa'dan sonra Yahni Kıyan Abdülkerim Paşa'nın sadrazam olması.
- ❖ Reisülküttap Yazıcızâde Hamza Efendi'nin Okçuzâde üzerine reis olup Kemankeş Ali Paşa sadrazamlığında Ok Meydanındaki mezarlığa defnedilmesi.
- ❖ İsimlerinin baş harfi "r" ile başlayan Râtıb, Râsih ve Râşid Efendilerin art arda reis olmaları.
- ❖ Kör Bayram'ın evinin Kör Hayri'nin evinin bitişiğinde olması.
- ❖ Fatih Efendi'nin pastırma zamanında Kayseri'ye tayin edilmesi.
- ❖ Çelebi Sultan Muhammed'in kardeşleri olan Musa ve İsa Çelebilere galebe etmesinin Muhammed ümmetinin Musevî ve İsevîlere üstünlüğünü kanıtlanması ve İstanbul'un fethini müjdelemesi.

Kıssalar

Sözlük anlamı "*Naklolunan sahih veya uydurma vak'a, hikâye, rivayet*" olan kıssalar, İslâm tarihinde başta peygamberler olmak üzere seçkin kişilerin hayatını anlatan ibret verici hikâyeler olarak anlatılmıştır. Hem sözlü hem de yazılı edebiyatta Türk İslâm tarihinde etkili bir yer edinen kıssalar, enbiya ve evliyaların şahsında öğüt ve ibret verici nitelikleriyle varlıklarını asırlardır muhafaza etmişlerdir. Bu kıssalar içerisinde en meşhuru ise Kur'an-ı Kerîm'de anlatılan Hz. Yusuf kıssasıdır (Şemsettin Sami, 2015: 651).

İncelediğimiz Mecmua'da tasavvufî bilgilerin bir önceki başlıkta ele alındığı gibi direkt olarak verilmesinin yanı sıra kıssalar hâlinde de sunulması okurun ilgi düzeyini arttırmıştır. Sayıca az olan bu kıssalar, soru cevap şeklinde görüldüğü gibi hikâyeye yakın üsluplarla da verilmiştir. Böylece hem okuma şevki artmış hem de hikâyeye üslubuyla esere samimi bir hava katmıştır. Kıssalar, salt tasavvufî bilgilerin aktarıldığı ciddi havayı kırmış ve bahsedilen konuların okur tarafından benimsenmesine yol açmıştır.

Mecmuada bulunan kıssalarda yahut kıssaya yakın anlatılarda şu önemli isimlere ait bilgiler yer alır:

Ömer b. Abdülaziz, Mansur Abbas, Nüşirevan'ın veziri, Enis Recep Dede Efendi, Sümbülzâde Vehbî Efendi, Avcı Sultan Mehmed Hân, Şeyh Muhyiddin b. Arabî, Hz. Ali...

Bazı kıssaların konusu şu şekildedir:

- Nefyüddin'in Bedî'inde geçen bir kıssa aktarılmıştır. Nefyüddin'in Ebû Câfer'den aldığı bu kıssa İblis'in bir veliye görünmesi ve ikisi arasında geçen karşılıklı konuşmayı barındırır. Bu kıssada İblis'in "*Câhil âbid benim kabza-i tasarrufumdadır. Dilediğim yerden onu idlâl ederim.*" sözünün açıklaması İblis'in veli zâta gösterdiği örnekle verilmiştir. Bu örnekte veli kişiyle bir yolculuğa çıkan şeytan ilk önce ibadet ehli olup da cahil kalan bir kulun kapısı çalar. Sorduğu soruyla bu kulu şüpheye sokan şeytan, kulun imanının sarsılmasına sebep olduğunu yanındaki velî zâta göstermiştir. Daha sonra âlim bir zâtın evine gitmişler ve şeytan aynı soruyu âlime de sormuştur. Cevap olarak "*Allah her şeye kadirdir*" sözünü işitince şeytan yanındaki velî zâta, "*Bunun Allah ü Teâlâ'yı böyle bilmesi günahlarını affettirip hâli câhil âbiddin daha hoştur.*" demiştir.
- Şeyh Abdurrahman'ın Ömer Gürâni'ye "*Hakk Teâlâ zâtına âlim midir?*" diye sorması ve bunun üzerine gelişen karşılıklı konuşmalar, soru-cevaplarla devam eden bir kıssa mevcuttur. Bu kıssada Şeyh Abdurrahman'ın sorusuna Ömer Gürâni "*Âlim değil midir diyelim?*" diyerek karşı soruyla cevap vermiştir. Bunu üzerine Şeyh, "*Güçün yetiyorsa âlimdir, de!*" demiş ve karşılığında Gürâni "*Âlimdir.*" demiştir. Bunun üzerine şeyh konuyu derinleştirerek İslâm felsefesine taşımış ve uzun bir açıklama getirerek: "*O'nun ilmi zâtını kuşatır dersen kuşatılmış zât, kuşatıcı ilim olması gerekir; böylelikle Allah'ı sınırlandırmış olursun. Kuşatıcı değildir dersen ilminde acziyet içinde olması gerekir, böylece acziyetini ispat etmiş olursun. Eğer mahlûkata da âlimdir dersen daha büyük hata etmiş olursun; zira mahlûkat sonludur, O'nun ilminin de sonlu olmasını gerektirir ki mahlûkat sonradan ortaya çıkmıştır, O'nun ilminde de sonradan oluşmayı gerektirir.*" Bu uzun ve ayrıntılı açıklamadan sonra meclisteki bir dostun, Şeyh Efendi'nin cevabı çok inceliklidir, demesi üzerine Gürâni şöyle demiştir: "*Gerçeğe erişmiş sûfilerin katında ilim, zâtın aynısıdır. Bu durumda böyle şekiller oluşmaz, ikisi başka değil ki zâta öne geçme ya da arkada kalma bulunsun. Böyle değildir, öne geçme ve arkada kalma bulunmaksızın ilim zâtın aynıdır ve zâtına olan ilmi ile mahlûkatına olan ilminde farklılık yoktur. Böylece bunda da Allah'ın zâtında öne geçme ve mahlûkatına ilminde arkada kalması tasavvur edilemez. Bu meselede bizim hissiyatımız, zâtını zâtında zâtıyla âlimdir; gerçeğe erişmiş ulu kişilerin de hissiyatları budur.*" Tatmin edici bu yanıtın sonra Şeyh Abdurrahman da cevaptan memnun kalmış ve açıklamayı kabul etmiştir.

Yukarıdaki ilk kıssada şeytanın cahil bir ibadet ehli insana sorduğu soruyla onu hayrete düşürmesi ve kulun cevapsız kalmasıyla birlikte imanının zedelenmesi anlatılmıştır. Aynı soru âlim kişiye sorulduğunda o, "*Allah'ın gücü her şeye yeter.*" demesiyle imanını kurtarmış ve şüpheye düşmemiştir. Bu durum, şeytanın bizzat itirafıyla, cahil olan ibadet ehlini saptırmanın ve imanında zede açmanın kolaylığına delil teşkil etmiştir. Cahil âbid susarak şeytana yenik düşmüş, fakat âlim Allah'ın yüceliğine vurgu yaparak imanını kurtarmış ve şeytanı yenmiştir. Bu hadise, şeytanın cahil kişiyi çabucak kandırabilmesi ve vesvese vermesi olarak yorumlanmalıdır. Bu durumda kişi ancak ve ancak bilgili olduğunda şeytanın tuzaklarına düşmekten kurtulabilir.

İkinci kıssada ise soru-cevap şeklinde bir anlatım görülmektedir. Derin ve incelikli bir konunun işlendiği bu kıssada itikadî meseleler, iki âlim zât arasında muhavere şeklinde gerçekleşmiştir. Anlatılan konunun Allah'ın zâtı ve ilmi hakkında olması ve şüpheye düşmemek yahut imanı zedelememek için Allah'ın zâtının ve ilminin kuşatıcılığının aynılığı ifade edilmiş, sonuç olarak Cenâb-ı Hakk'ın "*Zâtını zâtında zâtıyla âlim*" olduğu gerçeğine ulaşılmıştır.

Tarihî Hikâyeler

Mecmua'daki tarihî hikâyeler seçkin kişilerin hayatlarındaki ilginç olaylara ve bilgilere yer vermektedir. Bu hikâyeler hem yazarın çağının hem de önceki zamanların yaşanmış hikâyeleridir. Süleyman Fâik Efendi, olayları ya naklen duymuş yahut yazılı kaynaklardan derlemiştir. Sözlü ve

yazılı geleneğimizin mirası olan hikâyelerin günümüze ulaşması yazarın çabasıyla mümkün olmuştur. Zaman zaman bilindik hikâyelere de yer verilmiş ve bu hikâyelerdeki detaylar belirginleştirilmiştir.

Ayrıca bazı hikâyelerin kaynakları da aktarılmıştır. Bu meyanda Mecmua'da kullanılan kaynaklar şunlardır: Safâî Efendi'nin *Tezkire-i Şuara'sı*, Osmanzâde'nin *Hadikatü'l-Vüzerâ'sı*, *Nâimâ Târihi...*

Hakîmzâde Ali Paşa, Râgıp Paşa, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, Şâir Sürûrî, Sefâî Efendi, Alaaddin Paşa, Muhammed Giray, Binti Hamid, Ulu Ârif Efendi, Yusuf Ziyâ Paşa, Hasan Paşa, Bekir Paşa, Haşmet ve Emin Efendi gibi önemli zâtların hayat hikâyelerinden pasajlara yer veren Mecmua'da zaman zaman "*Hocanın biri, şeyhin biri, bir ağa*" vb. belirsiz kahramanlar da bulunmaktadır.

Bir kahramandan ziyâde olayın detayına ağırlık veren hikâyeler de vardır. Bunlardan biri İspanya'dan Amerika'ya gidişi konu edinmiştir. Amerika'nın keşfini anlatan bu hikâyede Kristof Kolomb'un şimdiki adıyla "*Indiana*" diye bilinen eyalete isim vermesi detayına girilmiş ve bu isme ilham olan bir kadından bahsedilmiştir. Bu kadın Kolomb'u ve arkadaşlarını Amerika'ya girişte karşılamış; onlara yiyecek, altın, gümüş gibi hediyeler vermiştir. Kadının yardımseverliği sebebiyle Kolomb bu bölgeyi "*Hint güzeli*" anlamında "*Indiana*" olarak isimlendirmiştir. İkinci ve üçüncü seferlerinde yerlilerin diline âşına olan Kolomb ve arkadaşları bölgenin bir kısmını ikna yoluyla bir kısmını da savaşarak hüküm altına almışlardır. Dördüncü gidişlerinde yerliler tarafından muhalefetle karşılaşmışlar ve bu durumda Kolomb hileye sığınarak güneşin tutulmasını halkı kandırma amacı olarak kullanmıştır. Kolomb, "*Siz bize ceza ettiniz, Rabbiniz de size kızdığı için yarın güneşin ışığını size göstermeyecektir.*" diye yerlilerin gözünü korkutmuş; ertesini gün güneş tutulmasına şahit olan yerliler Kolomb'a hediyelerle gelmiştir. Böylelikle yirmi yıl boyunca Amerika'da çoğu bölge zapt edilmiştir. Amerika'nın keşfini bu şekilde anlatan Süleyman Fâik Efendi, hikâyenin sonuna kendi görüşlerini ilave eder. Kendisine göre, Amerika'nın keşfi gibi büyük bir olayın sadece Kolomb'un ilmine ve zekâsına bağlanması doğru değildir; Allah, Amerika'nın keşfini ve onun Avrupa devletleriyle olan ticari ilişkisinin gerçekleşmesini dilemiş ve bunun için de Kolomb, Allah'ın dileğinde küçük bir sebep rolünü üstlenmiştir. Yoksa Kolomb'un ilmiyle böyle büyük bir bölgenin zapt edilmesi mümkün değildir.

Mecmua'da yer alan bazı hikâyelerin muhtevaları da şu şekildedir:

- Bir şeyhin komşuları kendisi hakkında olur olmaz şeyler söylemeye ve şeyhliğini sorgulamaya başlamışlar, "*Şeyh falanca filanca gibi olmalı*" sözleriyle şeyhin canını sıkmışlardır. Onlara bir ders verme amacıyla bir oyun hazırlayan şeyh, iri cüsseli bir hamala Özbek tacı ve hırkası giydirerek onu bir odaya kapatmıştır. Komşularına "*Bize Buhara'dan bir misafir geldi, tekkemizde erbaîn çıkardıktan sonra buradan Hacc'a gidecek.*" diyen şeyh, komşularının isteği üzerine bu kişiyi onlarla görüştürmüştür. Hamalı çok beğenen komşular "*İşte şeyh dediğin böyle olur!*" diyerek hamala iletmesi için şeyhe hediyeler vermişlerdir. Beş on gün sonra hamalın üzerindeki kıyafetleri alan şeyh ona bahçeyi bellettirmeye başlamıştır. Hamalı gören komşular şaşırılmışlar ve "*Bu Buharalı şeyh değil mi?*" diye sormuşlardır. Komşularına gerçeği açıklayan şeyh "*İşte sizin hayran olduğunuz şeyhler de bunu gibidir. Bizim şeyhlerimizi beğenmeyip boşuna Hindistan ve Buhara'dan şeyh aramayın.*" demiştir. Açıkça görüldüğü üzere bu hikâyede kalıpta şeyh olanlar ile özde şeyh olanların arasındaki ayrım verilerek halkın dış görünüşe aldanmamaları tavsiye edilmiştir.
- Şâir Pertev Efendi, bir gözü kör olan devrin sadrazamı Yusuf Ziya Paşa adına "*Gördün*" redifli bir kaside yazar ve bunu Paşa'ya takdim etmesi için Büyük Tezkireci Ulu Ârif Efendi'ye verir. Ulu Ârif Efendi basiretli bir insan olduğu halde bir anda basireti bağlanır ve düşünmeksizin şiiri Paşa'ya sunar. Kendisi de maharetli bir şâir olduğu için şiiri Ulu Ârif Efendi'nin huzurda bizzat okuması istenir. Şiiri okuyan Ulu Ârif Efendi'nin aklına asla taşlama ve alay gelmeyip şiirin okunması bittiğinde Yusuf Ziya Paşa kendisine hitaben şöyle der: "*Bu Pertev Efendi maaşallah güzel şairmiş, zira yazdığı şiire kafiye bulamayıp körlüğümüzü yüzümüze vurmak için zıddıyla kafiyelelendirmeyi seçmiş, onun haysiyeti belli oldu; lakin şairken bunu fark*

etmeyip huzurumuza getirmeniz ve üstelik şiiri okumanızın kasda yakın olduğu şüphe götürmez bir hakikattir.” demiş ve bunun sonucunda Pertev Efendi’ye caize vermemiş, ertesi gün de Ulu Ârif Efendi’yi tezkirecilikten azletmiştir.

- Yeniçeri ağalarının çoğunun cahil ve anlayışsız kimseler olduğuna dair ifadelerle başlayan bu hikâyede bir yeniçeri ağasının Hâlid b. Velid’in türbedarıyla konuşması ve bu konuşmada kendi câhilliğini açığa çıkarması anlatılmaktadır. Cahil bir yeniçeri ağası vazife üzerindeyken Hâlid b. Velid hazretlerini ziyaret gelir. Türbede yatanın kim olduğunu türbedara sorunca Peygamber Efendimiz’in bayraktarı olduğu cevabını alır. Bunu duyan ağanın madem bayraktarıymış niçin başında kılıfı yok, demesi üzerine türbedar alay yoluyla, çünkü sandukaya kılıf koymak padişah emrine muhtaçtır, demiş. Bunun üzerine ağa, ben bu meseleyi Cuma günü huzurda söyleyeyim de terfi edeyim, diye düşüncesini söyler. Türbedar, eğer ağa bunu padişaha söylerse kendi azlolur ve onun yerine kul kethüdası ağa olur diye düşünür. Bu durum üzerine açgözlülüğüyle plan yapan türbedar, kul kethüdasına giderek durumu anlatır ve yeniçeri ağasının azli durumunda onun yeniçeri ağası olacağını ve boş kalan kethüdalık makamına padişaha kendisini tavsiye etmesini rica eder. Kul kethüdası türbedarın ne dediğini anlamayarak cahilane bir şekilde şöyle cevap verir: *“Eğer ağanın bu sözünü padişah dinlemeyip onu azleder ve beni ağa yaparsa, ben padişahu dinlemeyip ve üşenmeyip türbeye bir kılıf koyarım.”*
- *“Sebeb-i Vefât-ı Şeytan Emin Efendi”* başlığı altında aktarılan hikâyede tarikat erbâbının Emin Efendi’yi çekemeyip durmadan eziyet etmesi ve ona *“Şeytan Emin”* diye lakap takmaları anlatılır. Anadolu kazaskerliğinden azlolmuş olan Emin Efendi, yaşı sekseni geçtikten sonra bir gün bir müşkülâtının halli için Şeyhülislam Zeynî Efendi’nin yanına gelir. Meclisin sonunda tam ayrılacakken Şerife isimli hazırcıvaplılığıyla meşhur meczup bir kadının şeyhülislama hitaben, *“Efendim, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in ailesinden iken şeytanın önünde böyle ta’zim göstermek sana yakışır mı?”* diye yüksek sesle söylemesi üzerine Emin Efendi bunu duyunca üzüntüden üç gün yataktan kalkmamış ve kendisini aşağılayan sözün kederinden dolayı üç gün sonra vefat eylemiştir. İbret için bu hikâyeyi aktardığını belirten Süleyman Fâik Efendi ise, hikâyenin sonunu dua ile bitirir: *“Lisan-ı halktan Cenâb-ı Hakk’a sığındık.”*

Beyit Hikâyeleri

Mecmuada Bâkî, Nefî, Nâbî gibi önemli şairlerin beyitleri ve hikâyeleri bulunmaktadır. Bu hikâyeler kısa ve öz şeklinde olup ilgili beyitlerin kendisi de hikâyede zikredilmiştir. Kimi hikâyelerde beyitlerin ortaya çıkışı anlatılmış kimilerinde de bu beyitler çerçevesinde gelişen olaylara yer verilmiştir. Edebiyatımızın ünlü şairleri ve onların şiirlerini anlamamızda kılavuz niteliği taşıyan hikâyeler, edebî kültürümüz açısından önem taşımaktadır. Zaman zaman şairlerin karakterleri ve tabiatları hakkında bilgilerle detaylandırılmış hikâyelerde şiirlerin tamamı değil sadece ilgili beyitleri okura arz edilmiştir. Bu bölümde ayrıca Nâbî’nin şiirinin özellikleri ve edebiyatımızdaki yeri anlatılmıştır.

77b numaralı varakta Bâkî’nin şu beytine dair hikâye yer alır:

“Çıkmaz o mehin râ gibi hançer kemerinden

Üftâdelerin öldürür âh işte burası”

(O ayın râ gibi hançeri kemerinden çıkmaz. Ona düşkün olanları işte burası / bu râ’sı öldürür.)

Eski zamanlarda hizmetçiler bellerine ‘sopa’ denilen bir kuşak bağlarlarmış. Rivayete göre Bâkî, evindeki genç hizmetçilerin kuşaklarına bu beyti yazdırmış. Durumu işiten Sırrı Selim Paşa da kendi evindeki hizmetçilerin kuşaklarına bu beyti yazdırmaya başlamış.

82a numaralı varakta bulunan beyit ve hikâyesi de şair Bâkî hakkındadır:

Kânuni Sultan Süleyman, devrinin önemli şâiri Bâkî'ye Tûtî isimli şair bir cariye hediye etmiştir. Bunun üzerine Bâkî, kendi kara kuru hâline bakmayıp eşinin güzelliğinin olmayışından kinayeten “*Tûtî değil gurâbdır.*” (Papağan değil kargadır.) diye dostlarına dert yanmıştır. Bu şikâyeti duyan hanımı ise Bâkî'ye aşağıdaki beyit ile karşılık vermiştir:

*“Bağteten olmuş iken tûtî gurâba hem-nişin
Yine şekvâyı gurâb eyler garâbet bundadır”*

(Papağan ansızın kargayla beraber oturmuşken yine bu durumdan şikâyet eden kargadır ki gariplik bundadır.)

Bu beyti duyan Bâkî ise, Tûtî'ye karşılık olarak bir cevap vermemiştir.

Bazı hikâyeler, şâirlerin beyitlerinden çalıntı yapılması ile ilgili olup bu hikâyelerde beytin orijinali aktarılmış ve çalan kişi hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda yine 82a'da Nef'î'ye ait olan şu beytin hikâyesi bulunur:

*“Kef-i mîzân-ı şükuhunda felek bir beyzâ
Yem-i mîzân-ı vakârınla felek bir miskâl”*

(Uluğun tartısının köpüğünde felek bir beyazlıktır. Vakarının tartısının deniziyle ise felek bir buçuk dirhemdir.)

Yukarıdaki beyti tamamen intihal ederek kendi şiiriymiş gibi kullanan Erzurumlu Tahir isimli bir şair, bu beytin sadece “*miskal*” kelimesini “*dirhem*” yaparak Yusuf Ziya Paşa'ya sunar. Erzurumlu Abdî isimli başka bir şair ise Tahir'in bu intihalini işitince onun hakkında şu beyti söyleyerek Tahir'i ince bir alayla eleştirir:

*“Ta'accüb tarttı mı bilmem feleğin beyzâsını
Nef'î miskâl demiş Tâhir ise bir dirhem”*

(Acayip! Feleğin beyazlığını tarttı mı bilmem? Nef'î miskal demiş, Tahir ise bir dirhem...)

Süleyman Fâik Efendi yaşadığı devirde yeniliğe hevesli bazı şairleri ve bunların içinden bilhassa Halim Giray Sultan'ı eleştirir. Yine 82a numaralı varakta yer alan bu konuda geçtiğine göre Halim Giray Sultan, Nâbî'yi tenkit ederek onun şiirlerini beğenmediğini ifade etmiştir. Sâmi ve Nedim gibi şairlerin şiirlerini överek Nâbî'yi yeren Halim Giray Sultan, Nâbî'nin “*Şarabı sûfi engüriden almış câma uydurmuş*” mısraından başka zengin bir sözü olmadığını ve bu mısra dışında Nâbî Dîvân'ını yakmak gerektiğini iddia etmiştir. Süleyman Fâik Efendi, yukarıdaki bilgileri aktardıktan sonra Halim Giray Sultan'a cevaben der ki: “*O cevher sözlü pir o vakte kadar cihana gelmediği gibi bundan böyle onun akranı da gelmez, gelenler cümleten onun taklitçisidir.*”

Fıkralar

Mecmuada hem düşündüren hem de eğlendiren fıkralar, bazen meşhur zatların hayatı üzerinden bazen de ismi bilinmeyen kişiler olarak okur karşısına çıkmıştır.

Fıkralarda geçen başlıca isimler şunlardır: Hâdim Hân, Besnecizâde, Haşmet, Âtîf Efendi, Şeyh İbrahim, Râgıp Paşa, Mollacıkzâde İshak Efendi, Tiryâki Mahmud Efendi, Koca Mustafa Paşa, Şâir Bâkî, Şeyhülislam Yahya Efendi, Bekir Efendi, Üsküdarlı Edhem, Şeyhülislam Zeynî Efendi, Vassafzâde Esad Efendi, Şeyhülislam Halil Efendi, Emin Paşazâde Emin Bey ve Tatarcıkzâde Abdullah Molla. Bu fıkralardan bazılarında aşağıda yer verilmiştir.

Pinti Hamid diye bilinen bir zâtn hastalığında bile kendisine daha az masraflı olacak yolu hesaplaması ve bunun sonucunda tedavi olmanın değil de ölümün daha hesaplı olacağını tespit etmesi:

“Kemâl-i hisset-i denâet ile meşhur olan Pinti Hamid bir gün hasta olup kendine muâlece etmek için bir tabîb getürmüş. Tabîb geldikde hastanın hastalığını bildiğinden peşin kendine kırk kuruş verilir ise tebâbet ederüm deyü cevap vermekle Pinti-i mezkûr, yarın gel sana cevap vereyim, demiş. Tabîb gittikde mahalle imamını çağırıp suâl eder ki: ‘Ben vefât

eder isem kaç kuruş ile kaldırırsın?’ İmam dahî ‘Yirmi kuruş ile kaldırım’ dedikde Pinti Hamid ‘Bu sûrette ölmek tabîbe baktırmaktan kârlı oluyor’ diyerek tabîbi tard eylediği menkûldür.” (Varak no. 91a)

(En alçak cimrilikle meşhur olan Pinti Hamid, bir gün hasta olup kendisine ilaç vermesi için bir doktor getirtmiş. Doktor geldiğinde hastanın durumunu bildiğinden peşin olarak kendisine kırk kuruş verilirse muayene ederim, diye cevap vermiş. Bu durumda Pinti Hamid “Yarın gel sana cevap vereyim” demiş. Doktor gittikten sonra mahalle imamını çağırarak sorar ki: “Ben vefat edersem cenazemi kaç kuruş ile kaldırırsın?” İmam da “Yirmi kuruş ile kaldırım” dediğinde Pinti Hamid, “Bu surette ölmek doktora görünmekten kârlı oluyor” diyerek doktoru kovduğu nakledilir.)

Şemseddin isimli bir mollanın ev hapsinde iken devrin büyüklerinin bu ismin anlamına kinayeten “güneş tutuldu” demesi:

“Besnecizâde meşihatinde müderrisinden Benlizâde Şemseddin Molla hânesine hapsolünmüş idi. Zürefâ-yı asr, küsûf-ı şems vâki oldu, dediler.” (Varak no. 97b)

[Besnecizâde şeyhliğindeki hocalardan Benlizâde Şemseddin Molla ev hapsindeydi. Devrin zarif ve zeki insanları (Şemseddin isminin “dinin güneşi” anlamına gelmesinden kinaye olarak) güneş tutulması meydana geldi, dediler.]

Bâkî’nin hazırcevaplığını konu alan bir fıkra:

“Şeyhülislam Bostanzâde birâderini Anadolu sadrı etmek için Şâir-i mâhir Bâkî Efendi aleyhine şikâyet tedârikiyle azle çalışıldıkda Bâkî Efendi, bostan oyukları benden ne isterler, demiş.” (Varak no. 97b)

(Şeyhülislam Bostanzâde kardeşini Anadolu kazaskeri yapmak için maharetli şair Bâkî Efendi aleyhine şikâyet hazırlayarak memuriyetten alınmasına çalıştığı zaman Bâkî Efendi, “Bostan korkulukları benden ne isterler?” demiş.)

Zeynî Efendi’ye dair:

“Zeynî Efendi meşihatinde sohtalar ile yeniçeriler beyninde bir mum için nizâ tahaddüs edip bilâhare o madde bir uzun vak’a olarak Zeynî Efendi’nin meşihatinden azline sebep olmakla resm üzere Çavuşbaşı Zeynî Efendi’yi kaldırmaya gelürken pencereden Çavuşbaşı’nu görüp etbâ’ına hitâben, bir mum ile fendî yaktık, demiş.” (Varak no. 100a)

(Zeynî Efendi şeyhliğinde medrese öğrencileri ile yeniçeriler arasında bir mum için çekişme meydana gelip daha sonra bu mesele uzun bir olay olarak Zeynî Efendi’nin şeyhliğindeki görevinden alınmasına sebep olmuştur. Çavuşbaşı, resmî görevle Zeynî Efendi’yi vazifesinden almaya gelirken pencereden Çavuşbaşı’nu görüp kendisine tâbi olanlara hitâben “Bir mum ile hileyi yaktık” demiş.)

Zeynî Efendi’nin şeyhülislamlık dönemine ait bir fıkra:

“Zeynî Efendi merhum şeyhülislam iken bazı kurbân-ı zevât u misafirine hadd ü rütbelerinden ziyade tevkîr u iltifat buyurmanızı hiffetinize haml ediyorlar, biraz vakâr u temkîn buyurmanız lazımdır, demeleriyle merhum ‘Bana çelebîoğlu dedikleri ve hattâ defâtir-i tarikde böyle muharrer olunduğu malumunuz değil midir? Şimdi müftü oldum deyü şöhret-i kadîm ve tavr-ı müstedi’imi tağyîr edemem.’ demiş.” (Varak no. 102b)

(Merhum Zeynî Efendi şeyhülislam iken bazı yakın kişilere ve misafirine derecelerinden fazla yüceltme ve iltifat etmenizi hafifliğinize isnat ediyorlar, biraz vakarlı ve temkinli olmanız lazımdır, demeleriyle merhum “Bana çelebîoğlu dedikleri ve hatta tarikat defterlerinde böyle yazılmış olduğu malumunuz değil midir? Şimdi müftü oldum diye eski şöhret ve kabiliyetim olan tavrımı değiştiremem” demiş.)

Hâlet Efendi’nin “İstanbul’da savaş olsa herkes kaçarsın” sözüne iri yarı olmalarıyla bilinen üç zâtın latîfe şeklinde cevap vermeleri:

“İzzet Molla Hâlet Efendi'nin meclisinde iken Rum vak'ası ve sefer sohbeti açılıp esnâ-yı sohbette Hâlet Efendi 'Maazallah İstanbul'da bir muharebe olsa kimesne mukabele edemez, cümlesi firâr eder' deyüp çünkü İzzet Molla ve medresesinden Ömer Ağazâde Teyfik Bey, Defterdâr-ı Esbak Hacı Said Efendizâde Reşid Efendi mübalağa ile mülahham u cesîm olmalarıyla bunu kinâyeten 'Efendim, öyle muharebe olsa herkes kaçsa bile biz üç kimesneyiz ki İstanbul'da padişahın evinden gayrı kal'asız bir mahale firâr edebilmek ihtimâlimiz yoktur' dedi.” (Varak no. 101b)

(İzzet Molla Hâlet Efendi'nin meclisindeyken Rum olayı ve sefer sohbeti açılıp sohbet sırasında Hâlet Efendi “Maazallah İstanbul'da bir savaş olsa kimse karşılık veremez, herkes kaçar” demiş. İzzet Molla ve onun medresesinden Ömer Ağazâde Teyfik Bey, Eski Defterdâr Hacı Said Efendizâde Reşit Efendi mübalağayla şişman ve iri olmalarına kinayeten “Efendim, öyle savaş olsa herkes kaçsa bile biz üç kimseyiz ki İstanbul'da padişahın evinden başka kalesiz bir yere kaçabilme ihtimalimiz yoktur” dedi.)

Bu isimlerin dışında fıkra türünün ortaya çıkışında önemli bir yer sahibi olan Nasreddin Hoca'ya ait bir fıkra da bulunmaktadır:

“Nasreddin Hoca'ya demişler ki ‘İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn’un ma'nâsı nedir? Hoca cevâbında: ‘Manasını bilmem ammâ düğünde ve bayramda okunur âyet-i kerîme değildir’ demiş.” (Varak no. 102a)

(Nasreddin Hoca'ya demişler ki “İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn’un ma'nâsı nedir?” Hoca cevabında “Ma'nâsını bilmem ama düğünde ve bayramda okunan âyet-i kerîme değildir” demiş.)

Bazı fıkralar ise seçkin kimselerin hayatını anlatmaktan ziyade belirsizlik ve genellik içermektedir. Bu tür fıkralarda “Herifin biri, kibârın biri, mataracıbaşı namlı bir kimse, turşucuoğlu denen bir kahveci” gibi ifadeler geçer. Ayrıca hayvanlar üzerinden verilen bir fıkrada serçe kuşu ile devenin hikâyesi yer alır.

Bazı fıkralar ise kaynakları ile birlikte aktarılmıştır. Bu kaynaklar: Nev'izâde Atâyi'nin Zeyl-i Şakâyık'ı ve Nâimâ Târihi'dir.

Mecmuadaki tüm fıkraların ortak özelliği, hem güldüren hem de düşündürülen yanlarının göze çarparak okurun dimağına ve hazzına hitap etmesidir.

Anılar

Fazla olmamakla birlikte Mecmua'da Süleyman Fâik Efendi'ye ait birkaç anıya da yer verilmiştir. Mecmua'daki diğer olay içerikli metinlerde olduğu gibi hatıralarda da dil ve üslup sade ve açıktır. Bu anılar fıkra türünün özelliğini de karşılamakta olup küçük latîfeler hâlinindedir:

- ❖ Sefih ve hilekâr olup da Bin Elli Mustafa diye anılan habis biri babasının vefatından sonra başına bir Özbek tacı geçirerek âsitanede bir iki sene dolaşmış sonraları ise ortadan kaybolmuştur. On yıla yakın bir zaman geçtikten sonra Türk ordusu Edirne sahrasında Bin Elli Mustafa da Edirne'de orduda vazife alıp Selahaddin Felah ismiyle dolaşmaktadır. Bu zaman diliminde onunla karşılaşan Süleyman Fâik Efendi, bakar ki Feyzî Beyzade Muhammed Beyefendi onun elini öpüp son derece hürmetler göstererek dua ister, Bin Elli Mustafa da bazı kerametler gösteriyormuş gibi yapıp Özbek lisanında bir şeyler uydurmaktadır. Fâik Efendi'yi tanıyınca sus işareti yapar. İşin aslını öğrenmek isteyen Süleyman Fâik Efendi daha sonra Bin Elli Mustafa'nın çadırına giderek gerçeği öğrenir. Selahaddin ismiyle halkı aldatıp paralarını alarak daha sonra orayı terk eden Bin Elli Mustafa, ertesi gün buldukları yerden de kaçacağını söyler. Bu esnada Muhammed Bey'in adamları çadıra dalarak Süleyman Fâik'i huzura çıkarırlar. Bu zat hakkında gerçekler sorulunca Fâik Efendi her şeyi tek tek anlatır. Muhammed Bey adamlarını Bin Elli Mustafa'nın peşine gönderir fakat o itiraz ederek gelmez, aynı gece de oradan firar eder. Bu durumu İstanbul'da ordu görevlilerine anlatınca onlardan, niçin zorla getirmedi, cevabını alır. Bu hatıranın son

kısımında Süleyman Fâik Efendi bu zatın ne durumda ve nerede olduğunun hâlâ bilinmediğini ifade etmiştir (Varak no. 80b-81a).

- ❖ Keçecizâde'nin torunu Halim Molla ile Süleyman Fâik Efendi'nin gençliği aynı döneme denk gelmiştir. Bir düğün önünde çalgıcılar şarkı arasında “*Senden şikâyetim var Süleyman Süleyman*” mısraını söyleyerek oğlanları raks ettirdiklerinde Halim Molla ile birlikte otururlarmış. O esnada Halim Molla'nın “*Molla Süleyman Efendi, sana söylüyor!*” demesiyle hayli utanmış. On dakika geçmeden şarkı değişerek “*Aman Halim nice olur hâlim*” mısraını okuduklarında “*Molla Halim, sana söylüyor!*” diye kendisi de mukabele ederek utancından kurtulmuştur (Varak no. 96b).
- ❖ Süleyman Fâik Efendi bir mukabele günü Yenikapı Mevlevihanesinde İzzet Molla ile Kerestecizade Nuri Dede'nin odasında buluşur. Sohbet esnasında İzzet Molla'nın “*Şevketli Efendimiz Üsküdar'da olan Şemsipaşa Kasrını mevlevihane yapıp elli bin kuruş senelik maaş ile şeyhlik makamını bana verirse tarikattan geçerdim.*” dediğinde Süleyman Fâik Efendi de “*Mevleviliğe bedel molla hünkâr olmayı hayal ediyorsun.*” der. Bunun üzerine İzzet Molla hoşnut kalarak şöyle yanıt verir: “*Şimdiye dek bana böyle zengin latîfeyi kimse demedi*”(Varak no. 98b).

Otobiyografi (Öz Yaşam Öyküsü)

“*Rûznâmçe-i Hâl u Tarîkimiz*” başlığı ile 104a-105a numaralı varaklar arasında bulunan Süleyman Fâik Efendi'nin kendi kaleminden öz yaşam öyküsü yer alır. Burada Süleyman Fâik Efendi kendisinin Sakız adasında dünyaya geldiğini belirtir. Mecmuada Süleyman Fâik Efendi'ye ait olan bilgilerden bazıları ise şunlardır:

Süleyman Fâik Efendi'nin babası onun ismini Muhammed Said koymaya niyetlenmişken annesine âlem-i manada Süleyman isminin söylenmesi üzerine müellifin kendisine bu isim konmuştur.

İki yaşında babasıyla İstanbul'a gelen Süleyman Fâik Efendi, altı yaşına geldiğinde Kur'an öğrenmeye başlamıştır. Daha sonra seçkin hocalardan sülüs ve nesih hatlarını, Farsça ile Arapça dil bilgisi eğitimini tamamlamıştır.

Çeşitli yerlerde ve görevlerde senelerce memuriyet hayatının zorlukları ve iki senelik azl döneminin perişanlığından sonra cerîde nezâretinde vazife almıştır.

Şiirler

a) Süleyman Fâik Efendi'nin Şiirleri ve Nazîreleri

Yazdığı şiirlerde ve nazîrelerinde Fâik mahlasını kullanan Süleyman Fâik Efendi, bu şiirlerin girişinde şiirle hiç münasebet ve ülfeti olmamasına rağmen zaman zaman “*cünûn-ı aşk galebe eyledikçe*” bu şiirleri kaleme aldığı ifade etmiştir. Kendisine ait bu şiirler arasında gazeller, tahmisler ve rubailer mevcuttur.

Pertev Efendi'nin gazeline nazîre:

“*Âteş-i hasretle yâre nâme tahrîr eyledik*

Yana yana sûziş-i hicrânı tezkîr eyledik

Firkat-i cevr ile dil dâim yanup yakıldığın

Ol şeh-i bî-rahme etrâfiyla takrîr eyledik

Sen benim âzar ile yakdın binâ-yı gönlümü

Biz dil-i vîrâneyi haberle ta'mîr eyledik

Âh yârin gülşen-i hüsn-i dilârâsın görüp

Hayret-ender-hayret-i aşkıyla tasvîr eyledik

Şi'r ile hiç ülfet etmemiş iken tab'ım benim

Pertev-i hoş-gûnun âsârına tanzîr eyledik

İşbu çend beyt-i dil-âviz ile Hakk budur ki biz

Mülket-i ma'nayı Fâik şimdi teshîr eyledik.” (Varak no. 105b)

-Olmak da güç redifli gazeli:

“İhtiyâr-ı mübtelâ-yı aşk-ı yâr olmak da güç

Merkez-i sıdk-ı vakâra pâyidâr olmak da güç

Âşıkım ammâ ki vashıyla gönül gülmek diler

Hicr-i yâr ile duçâr-ı âh u zâr olmak da güç

Pâymal-i ehl-i dil olsam ne gamdır ey felek

Âh nâ-ehle bu yolda hâkisâr olmak da güç

Nîm-nigâh-ı yâre mazhar olmadım hayfâ vâh

Meclis-i cânânda bî-i'tibar olmak da güç

Sinnimiz hadd-i vukûfa ermemişken Fâikâ

Derd-i gamla ıztırâr-ı ihtiyâr olmak da güç” (Varak no. 107a)

b) Diğer Şairlerin Şiirleri

Süleyman Fâik Efendi kendi şiirlerinden sonra seçkin şâirlerin şiirlerine ve beyitlerine de yer vermiştir. Mecmuanın son kısmında bulunan bu şiirler 113a-115a varakları arasında bulunur.

Mecmuanın bu kısmında şiirleri olan başlıca şâirler şunlardır: Osmanzâde, Doluzâde, Sürûfî, Aynî, Vehbî, Sâbit, Müstakimzâde, Velî, Tevfik, Âbid, Fazlî, Lâmi-i Kemâl, Rûhî...

Mecmuadaki bazı şiirler karşılıklı cevaplar şeklinde olup bu şiirlerde atışmalar ve küfürlü ifadeler de bulunmaktadır.

Mecmuada bulunan şiirlerden örnekler:

Müstakîmzâde'den:

“Bî-muhâbâ hücre-i şeyhe bu şeb

Çilekeş bir sûret o garîbe gelüp

Gördü bir tesbihle bir destâr var

Bırakdı destârı tesbîhi çeküp” (Varak no. 113b)

Doluzâde'den:

“Ayılıp âb-ı rûyini rızâne

Derbeder gezme meşrebin kurusun

Dün yazıldın dilenci defterine

Hele dur sen mürekkebin kurusun” (Varak no. 113b)

Sâbit'ten:

“İttifâken hâne-i beyzâdeye

Oldu mihmân dün gece bir nikbeti

Gördü bir mushafla bir sâat durur

Mushaflı öpdü [vü] çaldı sâati” (Varak no. 113b)

SONUÇ

Mecmua-i Süleyman Fâik Efendi'nin 57b-115b varakları arasında görülen tür ve şekillerdeki çeşitlilik ilgili eserin zenginliğini kanıtlar niteliktedir. Karışık mecmuaların tanımına uygun olarak eserin incelediğimiz bölümünde okur karşısına çıkan edebî içerikler şunlardır: Dînî ve tasavvufî bilgiler, çeşitli bilgiler, tevâfuklar, kıssalar, tarihî hikâyeler, beyit hikâyeleri, fıkralar, anılar, otobiyografi (öz yaşam öyküsü) ve şiirler.

Mecmuada kendine yer bulan bu türler eser boyunca okurun zihnini açmakta ve dikkatini sürekli dinç tutmaktadır. Bilgilerin verildiği bölümde ciddi bir hava hâkimken fıkralar ve hikâyelerde tebessüme sebebiyet veren ifadelerle canlılık kazanılmıştır. Tasavvufîden felsefeye, sosyolojiden astrolojiye kadar çeşitli alanlarda bilgilerin sunulduğu bölümlerde yer yer faydalanılan kaynaklar da zikredilmiş ve böylece okurun asıl kaynağa ulaşması salık verilmiştir.

Hikâye ve fıkralarda hem kendi devrinin hem de daha önceki devirlerin önemli şahsiyetlerine dair bilgiler veren Süleyman Fâik Efendi, kendi hayat hikâyesini de ayrıca bir başlık altında kaleme almış ve bu kısımda memuriyet hayatına dair ayrıntılı bilgiler sunmuştur. Bu bilgiler yazarın hayatına dair araştırmacılara kaynak teşkil etmektedir.

Mecmuanın son kısmında hem kendi şiirlerini hem de seçkin şâirlerin şiirlerini aktaran Süleyman Fâik Efendi, bu bölümün başında şiirle münasebetinin olmadığını ancak aşkın kişiyi kendinden geçiren çılgınlığıyla bazı şiirler kaleme aldığını aktarmıştır. Alıntılanan şiirler ise genel olarak tehzil ve aşağılama içermekte olup belli kısımlarda küfürlü ifadelerle de yer verilmiştir.

Sonuç olarak ulaşılan nokta incelediğimiz mecmuanın milletimizin çok renkli kültürünü yansıtan bir ayna vazifesi görmüş olmasıdır. Geniş yelpazesiyle farklı farklı ilgi alanlarına hitap eden bu mecmua, hem kendinden önceki devirlerin birikimini yüklenmiş hem de 19. asrın panoraması niteliğini üstlenmiştir. Seçkin şair, edip ve mutasavvıfların kendi hayatlarından ilginç pasajlar aktarılmış, bu aktarımlarda güldürerek düşündüren bir anlatım tarzı tercih edilmiştir.

Nesirle şiirin birbirini tamamladığı Mecmua'da farklılıkların ayırıcı değil birleştirici olduğu gerçeği göz önüne serilmiştir. Birbirine zıt görünen türlerin aynı eserde itinayla toplanması, okurun bakış açısını genişletecek ve onu ön yargılardan kurtaracak niteliktedir. Aynı ayrı duygu ve düşünceleri toplayan Mecmua, bu duygu ve düşünce geçişlerini hem içerik hem de dil ve üslup açısından dengede tutmayı başarmıştır. Kültürümüze mercek tutan bu çeşitlilik, kendi zenginliğimizi, tasavvufî, edebî ve kültürel birikimimizi bize hatırlatıcı olmuştur. Daha kapsamlı incelemelerde şüphesiz daha ayrıntılı sonuçlara ulaşılabilecektir. Bu çalışma, gelecekteki araştırmaların önünü açma görevini üstlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Aydemir, Y. (2007). “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”. *Turkish Studies (Tunca Kortantamer Özel Sayısı 1)* (5), 122-137.
- Dilçin, C. (1983), “Yeni Tarama Sözlüğü”, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
<http://mestap.gen.tr/>
<http://tebdiz.com/>
- Köksal, M. F. (2012). “Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)”. (haz. Aynur Hatice Çakır, Müjgan), *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı* (s. 411-435) içinde. İstanbul: Turkuaz Yayınları.
- Kurnaz, C., Aydemir, Y. (2013). “Mecmualara Sorulması Gereken Sorular”. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1*.
- Kut, G. (1986), “Mecmua”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler / İsimler/ Eserler / Terimler*, İstanbul: Dergah Yayınları, 170, 173.
- Levend, A. S. (1998), “Türk Edebiyat Tarihi”, Ankara: TTK Basımevi, 174.
- Pala, İ. (2017), “Mecmua”. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 300.
- Redhouse, W. J. (2016). *Müntehâbât-ı Lügat-i Osmâniyye*. Ankara: TDK Yayınları.
- Şemseddin Sami, (2015). *Kamus-ı Türkî*. (İkinci baskı). Ankara: TDK Yayınları. 651, 767.

- Şimşek, S. (2010). "Süleyman Fâik Efendi", *DİA*, Ankara: TDV Yayınları, Cilt: 38, Sayfa: 85-86.
- Tarlan, A. N. (2012). "Eski Mecmualar Arasında". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 1 (1-2-3-4),
- Ünver, İ. (1993). "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *Türkoloji Dergisi*, XI / 51-89